

Πτυχές της αθλητικής ιστορίας της αρχαίας Θράκης: οι αθλητικοί αγώνες Ευάγγελος Αλμπανίδης

Καθηγητής Ιστορίας Φυσικής
Αγωγής και Αθλητισμού στο Δ.Π.Θ.

Περίληψη: Αντικείμενο της εργασίας αυτής ήταν η μελέτη του επιγραφικού και νομισματικού υλικού της περιοχής σχετικά με τους αθλητικούς αγώνες που τελούνταν στην αρχαία Θράκη. Από την ανάλυση και επεξεργασία των πηγών διαπιστώθηκε ότι κατά την κλασική και ελληνιστική περίοδο αθλητικοί αγώνες τελούνταν στις ελληνικές αποικιακές πόλεις προς τιμήν θεών του ελληνικού δωδεκάθεου καθώς και ημιθέων. Σημαντικότερα παραδείγματα: τα Ηράκλεια της Θάσου, τα Βοσπόρια του Βυζαντίου και τα Ερμαία της Οδησσού. Οι αθλητικοί αγώνες της ρωμαϊκής – αυτοκρατορικής εποχής είναι σαφώς περισσότεροι και με διαφορετικό περιεχόμενο αφού κατά την περίοδο αυτή διοργανώνονταν εκτός των άλλων, αγώνες προς τιμήν θεοτήτων και θρακών θεών αλλά και αγώνες προς τιμήν των ρωμαίων αυτοκρατόρων. Οι αθλητικοί αυτοί αγώνες χρησιμοποιήθηκαν από τις τοπικές αρχές και τα κοινά για να κολακέψουν ρωμαίους αυτοκράτορες και να πετύχουν προς όφελος της πόλης τους περισσότερα προνόμια. Σημαντικότεροι αγώνες των ρωμαϊκών χρόνων ήταν τα Πύθια Φιλιππούπολης και Περίνθου, τα Σεβαστά του Βυζαντίου, τα Δαρζάλεια της Οδησσού και τα Νύμφια της Αγχιάλου.

Λέξεις κλειδιά: Αρχαία Θράκη, Αθλητισμός, Αθλητικοί αγώνες

1. Εισαγωγή

Είναι αλήθεια ότι οι αρχαίοι Έλληνες λάτρεψαν τη σωματική προσπάθεια και τον ανταγωνισμό όσο κανείς άλλος λαός. Όπου κι αν πήγαν οι Έλληνες, στις αποικίες ή στα απομακρυσμένα ελληνιστικά βασίλεια, πήραν μαζί τους την αγάπη τους για αγωγή και παιδεία. Έκτισαν γυμνάσια και ίδρυσαν αγώνες για να αθλούνται και να τονίζουν την ιδιαιτερότητά τους. Στον ελληνόφωνο κόσμο της αρχαιότητας δεν μπορούσε να υπάρξει πόλη χωρίς το δικό της χώρο άσκησης το γυμνάσιο, ούτε οικισμός χωρίς τη δική του παλαιστρα. Κάθε πόλη που σεβόταν τον εαυτό της διοργάνωνε αγώνες και αθλοθετούσε τα έπαθλα. Συνέβαινε κάτι ανάλογο και στην αρχαία Θράκη;

Σκοπός της μελέτης αυτής ήταν η συλλογή και επεξεργασία στοιχείων που αφορούν στην αρχή και στην εξέλιξη των αθλητικών αγώνων στη Θράκη από την κλασική εποχή μέχρι και την αυτοκρατορική περίοδο. Η διερεύνηση των αθλητικών αγώνων θα μας επιτρέψει να καταγράψουμε την αθλητική ιστορία του τόπου, ενώ θα μας βοηθήσει στην καλύτερη και βαθύτερη κατανόηση των κοινωνικών και πολιτιστικών σχέσεων της περιοχής με τα μεγάλα κέντρα του νότιου ελλαδικού χώρου.

Ως πηγές χρησιμοποιήθηκαν φιλολογικές μαρτυρίες, νομίσματα και κυρίως επιγραφές.

Ο χώρος που φέρει το όνομα Θράκη από τους αρχαιότερους ακόμη χρόνους δεν είχε σαφή και καθορισμένα όρια. Στην έρευνά μας η Θράκη εξετάζεται με τα

ευρύτερά της εθνολογικά και γεωγραφικά όρια τα οποία είναι ο Στρυμόνας προς δυσμάς, ο Δούναβης προς βορράν, το Θρακικό πέλαγος προς νότο και ο Εύξεινος Πόντος και η Προποντίδα προς ανατολάς.¹

2. Αθλητικοί αγώνες στη Θράκη κατά τους προχριστιανικούς αιώνες

Είναι γεγονός ότι, τουλάχιστον μέχρι τα μέσα του 1ου αι. π.Χ. και την αρχή της αυτοκρατορικής περιόδου, οι Έλληνες άποικοι της Θράκης διοργάνωναν τακτικές τελετές στη μνήμη νεκρών ηρώων.² Έτσι στα Αβδηρα, στην Αμφίπολη, αλλά και στη θρακική Χερσονήσο τιμώνταν σε τακτικές τελετές οι ιδρυτές της αποικίας, δηλ. οι οικιστές. Αναλυτικότερα, οι Αβδηρίτες τιμούσαν ως ήρωες της πόλης τους τον μυθικό οικιστή Αβδηρο και τον Κλαζομένιο οικιστή Τειμησία³. Προς τιμήν του Αβδήρου οργανώνονταν κάθε χρόνο αγώνες, από το αγωνιστικό όμως πρόγραμμα απουσίαζαν εντελώς τα ιππικά αγωνίσματα⁴ που προφανώς υπαινίσσονταν το δραματικό τέλος του μυθικού οικιστή.⁵ Ίσως να μην είναι τυχαία η απεικόνιση δισκοβόλου αθλητή σε στατήρες των Αβδήρων της περιόδου 411/410-386/385 π.Χ., που σαφώς αποτελεί ισχυρή ένδειξη ύπαρξης αγώνων⁶.

Οι Αμφιπολίτες τιμούσαν ως οικιστή της πόλης τον Λακεδαιμόνιο Βρασίδα. Ο Θουκυδίδης⁷ μας πληροφορεί πως οι Αμφιπολίτες τίμησαν τον νεκρό σαν ήρωα και οικιστή της πόλης τους με ετήσιους αγώνες και θυσίες. Οι κάτοικοι επίσης της θρακικής χερσονήσου τελούσαν αγώνες γυμνικούς και ιππικούς προς τιμήν του οικιστή της Μιλτιάδου του Κυψέλου⁸.

Ανάλογους επικήδειους αγώνες οργάνωναν και οι ντόπιοι Θράκες για να τιμήσουν νεκρούς βασιλιάδες, ηγεμόνες ή ήρωες. Σύμφωνα με μαρτυρία του Ηροδότου⁹, οι Θράκες προς τιμήν των νεκρών συγκροτούσαν διάφορους αγώνες στους οποίους τα μεγαλύτερα βραβεία τα έθεταν για τους νικητές στη μονομαχία. Παρόμοια μαρτυρία επιτάφιων αγώνων, με διαφορετικό όμως περιεχόμενο, μας παραδίδει και ο Ξενοφών¹⁰. Οι Οδρύσες Θράκες έθαπταν τους νεκρούς τους και, αφού έπιναν κρασί,

---

1. Σχετικά με τα όρια της Θράκης βλ. Oberhumer 1936, 394-396. Lenk - Betz 1936, 414 - 472. Αδαμαντίου 1928, 374-380. Στεργιόπουλος 1973, 7-33. Σαμσάρης 1980, 22-26.

2. Leveque 1982, 9.

3. Ηροδ. I, 168.

4. Φίλοστρ. Εικόνες II, 25. Ως σημαντική μαρτυρία για ύπαρξη γυμνικών αγώνων στα Αβδηρα, θα μπορούσε να εκλάβει κανείς ένα νόμισμα του 411/10 - 386 π.Χ. με δισκοβόλο αθλητή. May 1966, 208, αρ. 269 & 191-192, 192 σημ. 1.

5. Λαζαρίδης 1973, 30.

6. Klose-Stumpf 1996, no. 77.

7. Θουκ. V, 11.

8. Ηροδ. VII, 38

9. Ηροδ. V, 8.

10. Ξενοφ. Ελληνικά III, 2, 5.

διοργανώνωναν ιππικούς αγώνες. Εξαιρετο δείγμα ταφικών αγώνων των Θρακών αποτελούν οι τοιχογραφίες του θρακικού τάφου του Καζανλούκ. Οι αμφικλινείς τοίχοι του διαδρόμου καλύπτονται καθ'όλο το μήκος τους από σκηνές της επικήδειας τελετής με έφιππους Θράκες, ενώ η θολωτή στέγη καλύπτεται από αγώνες αρμάτων¹¹. Επικήδειοι αρματοδρομικοί αγώνες παριστάνονται επίσης και σε μεσόμοφαλη φιάλη από τύμβο της Bashona (περιοχή Douvanli). Η ασημένια και επιχρυσωμένη αυτή φιάλη του δεύτερου μισού του 5ου π.Χ. αι. είναι διακοσμημένη με παράσταση αρματοδρομιών (τεσσάρων αρμάτων και ισαρίθμων ηνιόχων και αναβατών)¹².

Στη Θράκη επίσης της ελληνοιστικής εποχής, όπως μαρτυρεί το επιγραφικό υλικό της, τελούνταν στις παλιές ελληνικές αποικιακές πόλεις, εκτός των άλλων, και αγώνες προς τιμήν Θεών και ημιθέων, όπως τα *Ηράκλεια* της Θάσου (προς τιμήν του Ηρακλή)¹³, τα *Βοσπόρια* του Βυζαντίου (προς τιμήν του Ερμή και του Ηρακλή)¹⁴, τα *Ερμαία* της Οδησσού¹⁵ και τα *Διοσκούρια* της Μεσημβρίας¹⁶.

Σχετικά με την αυτοκρατορική περίοδο (31 π.Χ. – 330 μ.Χ.), είναι αλήθεια ότι ένα πλήθος νέων αγώνων έκανε την εμφάνισή του και ένας ακόμη μεγαλύτερος αριθμός αντιγράφων των πανελλήνιων ιερών αγώνων ιδρύθηκε στις οικονομικά εύρωστες πόλεις του ελληνόφωνου κόσμου. Στα πλαίσια μιας σχετικής πολιτικής αυτονομίας των ελληνικών πόλεων οι αυτοκράτορες έδειξαν ανεκτικοί έναντι των ελληνικών θεσμών και συνέβαλαν σε μια αξιοσημείωτη ίδρυση και ενίσχυση των αγώνων¹⁷.

3. Αθλητικοί αγώνες στη Θράκη κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους

Φιλιππούπολη

Τη ρωμαϊκή περίοδο, κατά την διάρκεια πανηγύρεων και αγώνων, συνηθιζόταν, να κόπτονται αναμνηστικά νομίσματα. Τα νομίσματα που έχουν σχέση με το θέμα μας κόπηκαν την περίοδο του Καρακάλλα και του Ηλιογάβαλου. Ένα πλήθος νομισμάτων αυτής της περιόδου, στην οπίσθιά τους όψη, μνημονεύουν τους αθλητικούς αγώνες της Φιλιππούπολης και είναι φιλοτεχνημένα με διάφορες αγωνιστικές παραστάσεις

11. Ιατρού 1984, 83-86. Ο τάφος του Kazanlak δεν αποτελεί καμιά "θρακική" ιδιορρυθμία. Κάποιος ζωγράφος πλανόδιος, ίσως από την Προποντίδα, (Μπακαλάκη 1985-1986, 26) ή από την Μαρόνεια (Η Ognepova-Marinova 1977, 177-178, προτείνει ως ζωγράφο των τοιχογραφιών τον Μαρωνεΐτη Αθηνίωνα.) ζωγράφισε με την τεχνοτροπία των πρώιμων ελληνοιστικών χρόνων τον φίλιπο πλούσιο Θράκα νεκρό με τη γυναίκα του, τις θερααινίδες του σ' ένα συμπόσιο, σε μια στιγμή μεταθανάτιας ευτυχίας, "νεκροδείπνου" και επικήδειων τελετών. (Μπακαλάκης 1985-1986, 26; Πάντος 1982, 330-333).

12. Hoddinott 1975, 65, Pl.37. Venedikov-Th. Gerasimov 1973, fig. 171. Μπακαλάκη 1985-1986, 12.

13. THASSOS I, 141.

14. CIG, 2034

15. IGB I, 44 & 45.

16. IGB I₂, 308 sept.

17. Albanidis 2007, 177-198.

και αγωνιστικές επιγραφές¹⁸. Τα νομίσματα αυτά στην πλειονότητά τους είναι μενταγιόν (μετάλλια).

Αρχικά στη Φιλιππούπολη τελούνταν τα *Πύθια*. Δεν είναι απολύτως βέβαιο πότε οργανώθηκαν για πρώτη φορά οι αγώνες αυτοί. Σίγουρο όμως είναι ότι τα *Πύθια* ως αυτόνομοι αγώνες τελούνταν ήδη την περίοδο του Σεπτιμίου Σεβήρου (193-211 μ.Χ)¹⁹.

Το 214 μ.Χ με την ευκαιρία της επίσκεψης του Καρακάλλα στη Θράκη διοργανώθηκαν τα *Αλεξάνδρια Πύθια ή Αλεξάνδρια*. Όπως μας πληροφορεί ο Ηρωδιανός²⁰, ο Καρακάλλας, διασχίζοντας τη Θράκη καθ' οδόν προς τη Μακεδονία, ανασύστησε τη λατρεία του Μ. Αλεξάνδρου. Διέταξε λοιπόν να στηθούν αγάλματα ή να φιλοτεχνηθούν ζωφόρες, οι οποίες να παρουσιάζουν τον μεγάλο Μακεδόνα βασιλιά, αλλά και να διοργανωθούν αγώνες προς τιμήν του²¹.

Την περίοδο λοιπόν εκείνη τελέστηκαν αγώνες στη Φιλιππούπολη με την επωνυμία *Αλεξάνδρια Πύθια ή Αλεξάνδρια*. Πιθανότατα όμως το κοινόν των Θρακών να οργάνωσε τα *Αλεξάνδρια* για να κολακέψει τον Καρακάλλα, ο οποίος πίστευε ότι ήταν ο συνεχιστής του έργου του Μ. Αλεξάνδρου²². Βέβαια δεν ιδρύθηκαν καινούργιοι αγώνες αλλά στα ήδη υπάρχοντα *Πύθια* προστέθηκε η πομπώδης και κολακευτική για τον ματαιόδοξο Καρακάλλα επωνυμία *Αλεξάνδρια*.

Στα αναμνηστικά μετάλλια που κόπηκαν με την επωνυμία *Αλεξάνδρια* αναγράφονταν συνήθως *Πύθια* με μικρότερα γράμματα και πολλές φορές στο περιθώριο του νομίσματος. Έτσι φαίνεται ότι τα *Πύθια* πέρασαν σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με τα *Αλεξάνδρια*²³. Τα μετάλλια κόπτονταν με έξοδα και φροντίδα του κοινού των Θρακών²⁴. Κύριο έργο του κοινού, εκτός των άλλων, φαίνεται ότι ήταν η λατρεία των αυτοκρατόρων. Διοργανωτής των αγώνων ήταν λοιπόν το κοινόν των Θρακών και όχι αποκλειστικά η πόλη της Φιλιππούπολης. Τούτο φαίνεται και από τις αγωνιστικές επιγραφές των μεταλλίων.

Το 218 μ.Χ, τέσσερα μόλις χρόνια μετά τους αγώνες *Αλεξάνδρια*, στην Φιλιππούπολη οργανώθηκαν καινούργιοι αγώνες με την επωνυμία *Κενδρείσια* ή

---

18. Mouschmov 1924, 258-269. Gerasimov 1958, 279-302. Tsontchev 1947, 37-40.

19. Gerasimov 1958, 291. Ο Th. Gerasimov στηρίζεται σε επιγραφή (ΑΕΜ VIII (1885) 219-220) της Περίνθου η οποία προέρχεται από τους χρόνους του Σεπτ. Σεβήρου και μνημονεύει τα Πύθια της Φιλιππούπολης.

20. Ηρωδιανός, Hist. Rom. IV, 8, 1. 2.

21. Mouschmov 1924, 190.

22. Ο Καρακάλλας θέλοντας να αντιγράψει τον Μ. Αλέξανδρο, δημιούργησε ένα αντίγραφο της μακεδονικής φάλλαγος αποτελούμενο από 16.000 άνδρες και προσέδωσε στον εαυτό του τον τίτλο Magnus. Gerasimov 1958, 291.

23. Gerasimov 1958, 291.

24. Τα κοινά ήταν ενώσεις πόλεων και αποτέλεσαν αναπόσπαστο κομμάτι της διοικητικής οργάνωσης του ελληνικού κόσμου κατά τη ρωμαϊκή εποχή. Τα κοινά βοηθούσαν εκτός των άλλων και στην προώθηση της αυτοκρατορικής λατρείας. Για το κοινόν των Θρακών βλέπε Burrel 2003, 236-246.

Κενδρείσια Πύθια προς τιμήν του Κενδρισέως ή Κενδρισηνού Απόλλωνος²⁵. Οι αγώνες αυτοί οργανώθηκαν μετά την ανακήρυξη της Φιλιπούπολης ως νεωκόρου²⁶ από τον Ηλιογάβαλο, μια τιμή η οποία σήμαινε ότι η πόλη αποκτούσε το δικαίωμα να κτίσει ναό των αυτοκρατόρων για άσκηση της αυτοκρατορικής λατρείας²⁷.

Όπως φαίνεται από τις απεικονίσεις των νομισμάτων, ο ναός του Κενδρισηνού Απόλλωνος ήταν ο ναός της νεωκορίας (προσωπολατρείας) του αυτοκράτορα Ηλιογάβαλου και στο εσωτερικό του πρέπει να υπήρχε και άγαλμά του²⁸. Μετά το θάνατο του Ηλιογάβαλου σταμάτησε η κοπή νομισμάτων με αγωνιστικά θέματα. Επιγραφικές όμως μαρτυρίες βεβαιώνουν ότι οι αγώνες συνεχίζονταν μέχρι το 253-257 μ.Χ. όπου υπάρχει η αναφορά στις νίκες που κέρδισε ο Βαλέριος Εκλεκτός από τη Σινώπη σε διαγωνισμό κηρύκων τόσο στα *Κενδρείσια* όσο και στα *Πύθια* που εμφανίζονται ως ξεχωριστοί αγώνες²⁹.

Αρκετές αγωνιστικές παραστάσεις κοσμούν όχι μόνο τα μετάλλια αλλά και μερικά νομίσματα της Φιλιπούπολης. Σε νόμισμα της εποχής Κομμόδου (176-192 μ.Χ.) είναι φιλοτεχνημένος ο Ερμής ως αθλητής δισκοβόλος³⁰.

Στα νομίσματα και μετάλλια της εποχής του Καρακάλλα, όπως ήταν φυσικό, στην πρόσθια όψη κυριαρχεί η μορφή του αυτοκράτορα ως θριαμβευτή. Στην οπίσθια όμως όψη αρκετών νομισμάτων υπάρχουν διάφορες αγωνιστικές παραστάσεις, όπως κλήρωση αθλητών³¹ και αθλητής να κρατά δίσκο και μήλο ως έπαθλο στο άλλο χέρι³². (Εικ. 1, 2).

25. Κατά τον Αποστολίδη 1959, 11-15, θεωρείται ότι Κενδρεισός ήταν το αρχαιότερο όνομα της Φιλιπούπολης και Κενδρεισείς ήταν οι ιθαγενείς Θράκες που κατοικούσαν αρχικά την περιοχή. Ετσι προήλθε και η προσωνυμία του Απόλλωνα Κενδρεισεύς ή Κενδρισηνός. Ο Szubert 1991, 372, ταυτίζει τον Κενδρισό με τον Θράκα Ηρσα. .

26. Η παραχώρηση του τίτλου αυτού στη Φιλ/λη μνημονεύεται σε μια σειρά από μενταγιόν. Gerasimov 1958, 298-301.

27. Burrell 2003, 254-246.

28. Gerasimov 1958, 298-301. Στο άρθρο του Majewski 1977, 204, fig. 13, παρουσιάζεται σχεδιάγραμμα του ναού του Κενδρισηνού Απόλλωνος όπου συνυπήρχαν τα αγάλματα των σύνων θεών Ηλιογάβαλου και Κενδρισηνού Απόλλωνος. Στο ίδιο άρθρο (σελ. 204, fig. 12) συμπεριλαμβάνεται μετάλλιο όπου παριστάνονται ο Απόλλων Κενδρισός και ο Ηλιογάβαλος να κρατούν στα χέρια τους τον κοινό ναό της λατρείας τους.

29. Moretti 1953, 90. Leschhorn 1998, 413.

30. Mouschmov 1924, 234. Στο άρθρο του Gerasimov 1958, 289-290 υπάρχει και σχηματική απεικόνιση του νομίσματος.

31. Mouschmov 1924, 259, 371. Gerasimov 1958, 300 αρ. 1. Tsontchev 1947, Pl. L, αρ. 4. Ο Λουκιανός (Λουκιαν. *Ερμότημος*, 39.) μας περιγράφει πώς γινόταν η κλήρωση των αθλητών σε ζευγάρια κατά τον 2ο αι. μ.Χ.

32. Gerasimov 1958, 295. Tsontchev 1947, 38. Mouschmov 1924, 259, 370.

Εικόνα 1: Νόμισμα της Φιλιππούπολης με δισκοφόρο αθλητή και την επιγραφή «ΚΟΙΝΟΝ ΘΡΑΚΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑ ΕΝ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΙ ΠΥΘΙΑ».

Εικόνα 2: Νόμισμα Φιλιππούπολης με σκηνή κλήρωσης ζευγαριών για συμμετοχή σε πάλη, πυγμή ή παγκράτιο.

Εικόνα 3: Νόμισμα Φιλιππούπολης με έπαθλα σε αγωνιστική τράπεζα.

Εικόνα 4: Νόμισμα Φιλιππούπολης με έπαθλα σε αγωνιστική τράπεζα και την επιγραφή «ΚΟΙΝΟΝ ΘΡΑΚΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑ ΕΝ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΙ»

Οι παραστάσεις των νομισμάτων μας πληροφορούν επίσης και για τα έπαθλα των αγώνων. (Εικ. 3 & 4) Νόμισμα της εποχής Καρακάλλα³³ είναι διακοσμημένο με τράπεζα αγωνιστική πάνω στην οποία υπάρχει κορώνα (στέμμα) με στολίδια και κλαδιά φοίνικα, ενώ κάτω απ' αυτήν είναι τοποθετημένος ένας αμφορέας και πέντε σφαίρες (μήλα). Τα αντικείμενα αυτά και επί πλέον στεφάνι από δάφνη³⁴,

³³. CBMThrace, 166, αρ. 37, 38.

³⁴. Gerasimov 1958, 296. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι σχετικά με τις σφαίρες που απεικονίζονται στο νόμισμα, ο Gerasimov 1958, 294 υποστηρίζει ότι πρόκειται για κλήρους ενώ ο Robert, Hellenica V (1948) 93 εξέφρασε την άποψη ότι είναι μήλα τα οποία δίδονταν ως βραβεία στους νικητές των Πυθίων. Ανάλογα νομίσματα της ίδιας περιόδου, φέρουν παρόμοια διακόσμηση απεικονίζοντας τα

αποτελούσαν τα έπαθλα των αγώνων. Παρεμφερή ήταν και τα έπαθλα των αγώνων στα Πύθια των Δελφών κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους³⁵.

Στα νομίσματα και στα μετάλλια της Φιλίππης είναι πολύ συχνές και οι απεικονίσεις αθλητών σε διάφορα αθλήματα. Έτσι, συναντούμε πυγμάχους με πυγμαχικά γάντια (caestus)³⁶, αθλητή με ακόντιο³⁷ (Εικ. 5), δισκοβόλο αθλητή³⁸, παλαιστής σε λαβή ακροχειρισμού³⁹ (Εικ. 6), πυγμάχους να σκιαμαχούν⁴⁰, αλλά και αθλητές με δάφνινο στεφάνι και κλαδί φοίνικα⁴¹. Έτσι, μας είναι γνωστό εν μέρει και το περιεχόμενο του αγωνιστικού προγράμματος.

Εικόνα 5: Νόμισμα Φιλιππούπολης με σκηνή ακοντισμού.

Εικόνα 6: Λεπτομέρεια από νόμισμα Φιλιππούπολης και σκηνή πάλης.

Οι αθλητικοί αγώνες της Φιλιππούπολης μνημονεύονται τόσο σε επιγραφές της Φιλιππούπολης όσο και σε επιγραφές που προέρχονται από άλλες πόλεις. Με βάση λοιπόν τις επιγραφικές μαρτυρίες που έχουν έλθει στο φως στην Πέρινθο⁴² και τη Σινώπη⁴³, γίνεται ολοφάνερο ότι στους αγώνες της Φιλιππούπολης μετείχαν αθλητές από διάφορα μέρη της βαλκανικής χερσονήσου και της Μ. Ασίας.

έπαθλα των αγώνων. Gerasimov 1958, 297, αρ. 2-6. Η άποψη του L. Robert, φαίνεται να είναι πιο κοντά στην αλήθεια.

³⁵. Gardiner 1910, 214, fig. 27.

³⁶. Mouschmov 1924, 262, 392. Tsontchev 1947, Pl. LI, αρ. 2, 3.

³⁷. Mouschmov 1924, 424, 518. Gerasimov 1958, 297 αρ. 6, 301 αρ. 2. Klose-Stumpf 1996, no. 87.

³⁸. Gerasimov 1958, 295, αρ. 1.

³⁹. Mouschmov 1924, 481. Tsontchev 1947, Pl. L, αρ. 7. Klose-Stumpf 1996, no. 91.

⁴⁰. Tsontchev 1947, 39. Pl. LI, αρ. 2 & αρ. 3.

⁴¹. Mouschmov 1924, 262 κ.ε, 391, 424, 480, 517. Gerasimov 1958, 297, αρ. 5, 6. Tsontchev 1947, Pl. LII, αρ. 1-5.

⁴². AEM VIII (1885) 219-220 = Seure 1898, 597.

⁴³. CIG II2, 3169=Tsontchev 1947, 35, αρ. 1

Απο επιγραφές πληροφορούμεθα επίσης ότι το αγωνιστικό πρόγραμμα περιελάμβανε τόσο το πένταθλο⁴⁴ όσο και το παγκράτιο αγενείων⁴⁵. Αξιοσημείωτος είναι ο χαρακτηρισμός των *Πυθίων Κενδρεισίων* αγώνων, σε μία επτάστιχο αναθηματική επιγραφή⁴⁶, ως ιερών και εισελαστικών⁴⁷, γεγονός που δείχνει την αίγλη που επεδίωκαν να προσδώσουν στους αγώνες οι διοργανωτές. Από τους ελληνιστικούς χρόνους ακόμη, η τιμή της εισέλασης αποδιδόταν και στους νικητές των περιχώρων αγώνων και μάλιστα των αντίγραφων των τεσσάρων πανελλήνιων αγώνων⁴⁸.

Εικόνα 7: Το στάδιο Φιλιππούπολης

Οι αγώνες της Φιλιππούπολης τελούνταν στο στάδιο της πόλης, το οποίο κτίστηκε κατά το δεύτερο μισό του 2^{ου} αι. μ.Χ.⁴⁹ ή στις αρχές του 3^{ου} αι. μ.Χ.⁵⁰, διέθετε κρυπτή στοά για την είσοδο των αθλητών, ημικυκλική σφενδόνη, μαρμάρινες κερκίδες για 30.000 θεατές και μεγαλόπρητη είσοδο, πρωτόγνωρη για την εποχή της⁵¹. (Εικ. 7)

Πέρινθος

Η εποχή ακμής της Πέρινθου συμπίπτει με την αυτοκρατορία του Σεπτιμίου Σεβήρου (193-211 μ.Χ.). Ο Ρωμαίος αυτός αυτοκράτορας αύξησε αισθητά τα προνόμια της Πέρινθου. Το 193-196 μ.Χ. υποδούλωσε το Βυζάντιο και το παρεχώρησε στην Πέρινθο. Εδωσε μάλιστα το δικαίωμα στην Πέρινθο να κόβει νομίσματα αφαιρώντας

44. Η εισαγωγή της πυγμής στα αγωνίσματα του πεντάθλου αντί του ακοντίου θεωρείται εσφαλμένη. Gardiner 1910, 360. Λαθεμένη είναι λοιπόν και η άποψη του Gerasimov 1958, 295 ο οποίος υποθέτει ότι το πένταθλο των Πυθίων της Φιλιππούπολης, όπως και γενικότερα το πένταθλο, θα πρέπει μεταξύ των αγωνισμάτων να περιελάμβανε το αγώνισμα του παγκρατίου αντί του άλματος.

45. IGB III1, 892.

46. IGB III1, 890. Αποστολίδης 1936, αρ. 155.

47. Για τους εισελαστικούς αγώνες και την εισελαστική είσοδο βλ. Μουρατίδης 1990, 155.

48. Pleket 1975, 49-90.

49. Gerasimov 1958, 289.

50. Tsontchev 1947, 41.

51. Αποστολίδης 1959, 93

το ίδιο δικαίωμα από το Βυζάντιο⁵². Την εποχή επίσης εκείνη από τη ρωμαϊκή σύγκλητο της απονεμήθηκε ο τίτλος "νεωκόρος"⁵³. Αργότερα (218 μ.Χ.) ο Ηλιογάβαλος δώρησε και πάλι στην πόλη τον τίτλο της νεωκόρου. (" Δίς Νεωκόρος")⁵⁴.

Από τα νομίσματα που έχουν έλθει στο φως προκύπτει ότι, από την εποχή του Σεπτιμίου Σεβήρου μέχρι και την εποχή του Ηλιογάβαλου, ανελλιπώς μαρτυρούνται τα Πύθια. Σαφώς προκύπτει ότι αυτοί ήταν οι σπουδαιότεροι και οι βασικότεροι αγώνες της πόλης, οι οποίοι στα νομίσματα εμφανίζονται και ως αυτόνομοι αγώνες⁵⁵. Επιγραφικά στοιχεία μας βεβαιώνουν ότι στην πόλη τελούνταν ως αυτόνομοι αγώνες τουλάχιστον από τις αρχές του 2^{ου} αι. μ.Χ. τα *Άκτια*. Τούτο μαρτυρεί και επιγραφή των αρχών του 2ου αι. μ.Χ.⁵⁶, η οποία μνημονεύει τα *Άκτια εν Περίνθω*. Επί εποχής Σεπτιμίου Σεβήρου τα Πύθια φαίνεται ότι ενώθηκαν με τα *Άκτια* αποτελώντας ενιαίους αγώνες. (Εικ. 8). Βέβαια τα Πύθια εμφανίζονται στα νομίσματα φέροντας και το προσωνύμιο *Ηράκλεια* κατά την ίδια περίοδο⁵⁷. Μας είναι γνωστό ότι στην πόλη λατρευόταν και ο Ηρακλής ως προσωποποίηση του ήλιου και ως θεός της υγείας και ρώμης και προστάτης της άθλησης⁵⁸. Προς τιμήν του διοργανώνονταν ετήσιοι γυμνικοί αγώνες, τα *Ηράκλεια*⁵⁹ ή *Ηράκλεια Πύθια*⁶⁰.

Εικόνα 8: Νόμισμα Περίνθου και την επιγραφή «ΠΕΡΙΝΘΙΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΑΚΤΙΑ ΠΥΘΙΑ».

Εικόνα 9: Νόμισμα της Περίνθου με την επιγραφή «ΑΚΤΙΑ ΠΥΘΙΑ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑ ΝΕΩΚΟΡΩΝ»

⁵². Αριστάρχης 1863, 260- 262.

⁵³. Burrell 2003, 236-243. Kalapothakes 1893, 40.

⁵⁴. Kalapothakes 1893, 40. Ο Ηλιογάβαλος δώρησε στην Πέρινθο τον τίτλο " Δίς Νεωκόρος" πιθανότατα μετά την επίσκεψή του το 218 μ.Χ. στην πόλη. Τον τίτλο αυτό διατήρησε τουλάχιστον μέχρι την εποχή του Γαλιηνού το 268 μ.Χ. Αριστάρχης 1863, 261.

⁵⁵. Mouschmov 1912, 255, αρ. 4508.

⁵⁶. Moretti 1953, αρ. 75.

⁵⁷. Mouschmov 1912, 254.

⁵⁸. Τούτο φαίνεται και σε επιτύμβια επιγραφή του 2ου ή 1ου π.χ αι. AEM VIII (1885) 220, 50.

⁵⁹. Kalapothakes 1893, 41. Αριστάρχης 1871, 4.

⁶⁰. Σε νομίσματα της εποχής του Σεπτιμίου Σεβήρου είναι χαραγμένη η επιγραφή : "Ηράκλεια Πύθια Περινθίων Νεωκόρων ". Mouschmov 1912, 254.

Εκτός από τα *Ακτια Πύθια*, στην Πέρινθο διοργανώθηκαν κατά καιρούς διάφοροι ευκαιριακοί αγώνες, οι οποίοι σαφώς δεν είχαν μόνιμο χαρακτήρα. Επί εποχής Σεπτιμίου Σεβήρου τελέστηκαν αγώνες προς τιμήν του τα *Σεβήρια πρώτα* ή *Σεβήρεια Θεία*⁶¹, καθώς επίσης και τα *Επιδήμια Β' Σεβήρου* σε ανάμνηση της δεύτερης επίσκεψης του αυτοκράτορα στην Πέρινθο⁶².

Το νομισματικό υλικό μνημονεύει επίσης και αθλητικούς αγώνες με την επωνυμία *Φιλαδέλφεια*, προς τιμήν των αδελφών Καρακάλλα και Γέτα (Εικ. 9). Μετά την αδελφοκτονία του Γέτα (212 μ.Χ.) δεν επανελήφθησαν τέτοιου είδους αγώνες⁶³.

Από τις αγωνιστικές παραστάσεις των νομισμάτων ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν αυτές οι οποίες έχουν σχέση με τα έπαθλα των αγώνων. Νομίσματα των χρόνων του Σεπτιμίου Σεβήρου, των Καρακάλλα και Γέτα,⁶⁴ αλλά και του Ηλιογάβαλου⁶⁵ είναι διακοσμημένα με αγωνιστική τράπεζα πάνω στην οποία είναι τοποθετημένες δύο αγωνιστικές κορώνες (στέμματα) λόγω των διπλών αγώνων, ενώ κάτω από την τράπεζα υπάρχουν ένας αμφορέας και πέντε σφαίρες, προφανώς μήλα. Ενδιαφέρον επίσης έχουν και παραστάσεις όπως αθλητής αυτοστεφανούμενος⁶⁶, αθλητής να τραβά κλήρο από κάλπη⁶⁷ ή να κρατά στεφάνι και κλαδί φοίνικα⁶⁸. (Εικ. 10).

Εικόνα 10: Νόμισμα της Πέρινθου με αθλητή που φέρει τα έπαθλά του.

Αξίζει επίσης να αναφέρουμε νομίσματα⁶⁹ τα οποία φέρουν χαραγμένους, στην οπίσθια όψη, δύο ναούς (πιθανότατα το νεωκόρικο ναό του αυτοκράτορα και τον ναό του Απόλλωνα), υδρίες με κλαδιά φοίνικα και την επιγραφή "*Περινθίων Νεωκόρων Ακτια Πύθια*". (Εικ. 8). Αξιοσημείωτη είναι και η διακόσμηση

61. Mouschmov 1912, 254.

62. Head 1898, 341-342.

63. Αριστάρχης 1863,261.

64. CBMThrace, 151-155, αρ. 31, 32, 46, 51, 52.

65. Συλλογή Μουσείου Tekir-Dag [=Αρ. ευρετηρίου 182]

66. CBMThrace, 154, αρ. 45.

67. Klose-Stumpf 1996, no. 59.

68. CBMThrace, 159-160, αρ. 68, 71. Αριστάρχης 863,262.

69. CBMThrace, 153, αρ. 42, 43.

νομίσματος⁷⁰ της εποχής του Σεπτιμίου Σεβήρου με την επιγραφή "*Επιδήμια Β' Σεβήρου Περινθίων Νεωκόρων*". Στο νόμισμα απεικονίζεται πλοιάριο με κωπηλάτες, όπως και ο νεωκόρικος ναός του αυτοκράτορα. Το νόμισμα τούτο συνδέει άμεσα την Πέρινθο με τη θάλασσα ως έδρα του ναυτικού στόλου και μας οδηγεί στη σκέψη ότι πιθανότατα στην πόλη διοργανώνονταν αγώνες άμιλλας πλοίων, όπως πιθανότατα συνέβαινε και στα Άκτια της Νικοπόλεως.⁷¹

Επιγραφικές μαρτυρίες φανερώνουν ότι στους αγώνες μετείχαν και αθλητές εκτός Περίνθου, όπως την Έφεσο⁷² και την Άβυδο⁷³, όπου σε επιγραφή της Αβύδου γίνεται αναφορά και στα Ασκληπίεια της Περίνθου.

Ο αγώνες τελούνταν στο στάδιο της πόλης που διέθετε κερκίδες σε δύο επίπεδα και σφενδόνη και κατά πάσα πιθανότητα κτίστηκε το δεύτερο μισό του 2^{ου} αι. μ.Χ.⁷⁴

Βυζάντιο

Τον 1ο μ.Χ. αιώνα το Βυζάντιο ενσωματώθηκε στη Ρωμαϊκή Διοίκηση Θράκης. Πρωτεύουσα της ανατολικής περιφέρειας, που ονομαζόταν επαρχία Ευρώπης, έγινε η Πέρινθος, ενώ το Βυζάντιο υποχρεώθηκε σε παρακμή⁷⁵. Η πόλη καταστράφηκε από τον Σεπτίμιο Σεβήρο και αναστηλώθηκε με την παρέμβαση του Αντωνίνου Καρακάλλα⁷⁶.

Οι Βυζαντινοί, προφανώς για να ευχαριστήσουν τον Καρακάλλα για την ανασύσταση της πόλης τους, ίδρυσαν αγώνες προς τιμήν του με την επωνυμία Αντωνίνια Σεβαστά. Οι αγώνες αυτοί σταδιακά καθιερώθηκαν είτε ως *Αντωνίνια Σεβαστά* είτε ως *Σεβαστά* και τελούνταν μέχρι την εποχή των Βαλεριανού - Γαλλιηνού. Τις πληροφορίες σχετικά με τους αγώνες αυτούς αντλούμε σχεδόν στο σύνολό τους από τα νομίσματα και ειδικότερα από την εξαιρετική μελέτη των νομισμάτων του Βυζαντίου της Ε. Schonert- Geiss⁷⁷. Σύμφωνα με τα νομίσματα, τα *Αντωνίνια Σεβαστά* τελέστηκαν το 211/212 μ.Χ.⁷⁸ και 215/216 μ.Χ.⁷⁹ επί εποχής Καρακάλλα, το 219/220 μ.Χ. επί Ηλιογάβαλου⁸⁰ αλλά και 227/228 μ.Χ. επί

⁷⁰. CBMThrace, 152, αρ. 33.

⁷¹. Σαρκάκης 1965, 152, σημ. 6. Gardner 1881, 316-317.

⁷². Moretti 1953, αρ. 75.

⁷³. T-TEA 1 (1961) 179-180.

⁷⁴. Asgari 1988, 137.

⁷⁵. Κορομηλά 1991, 65.

⁷⁶. Kalapothakes 1893, 32. Αριστάρχης 1885, 6-7

⁷⁷. Schönert-Geiss 1972.

⁷⁸. Schönert-Geiss 1972, αρ. 1535, 1536. CBMThrace, 102, αρ. 76.

⁷⁹. Schönert-Geiss 1972, αρ. 1564. CBMThrace, 102, αρ. 78. Οι αγώνες αυτοί πιθανότατα συνδέονται με την επίσκεψη του Καρακάλλα του 214 μ.Χ. στην Θράκη και πιθανότατα και στο Βυζάντιο. Schonert 1972, 39.

⁸⁰. Schönert-Geiss 1972, αρ. 1658-1663.

Αλέξανδρου Σεβήρου⁸¹ Επί εποχής Αλεξάνδρου Σεβήρου⁸² οι αγώνες έχασαν το προσωνύμιο *Αντωνίνια* και έτσι απέμειναν να τελούνται μόνο τα *Σεβαστά*⁸³, τα οποία εξακολούθησαν να διοργανώνονται επί Μαξιμίνου⁸⁴, το 239/240 μ.Χ. ή 243/244 μ.Χ. επί Γορδιανού⁸⁵, το 252/253 μ.Χ. επί Βολουσιανού⁸⁶ και το 256/257 μ.Χ. επί Βαλεριανού - Γαλλιηνού⁸⁷. Αξίζει να επισημάνουμε ότι οι αγώνες τελούνταν συνεχώς για 45 χρόνια. Μπορούν να εκληφθούν ως περιοδικοί αγώνες αφού, όπως φαίνεται, τελούνταν κάθε τέσσερα χρόνια. Η περιοδική τέλεση των αγώνων διακόπτεται μόνο το 223/224 μ.Χ. και το 247/248 μ.Χ. για άγνωστους μέχρι σήμερα λόγους.

Εικόνα 11: Νόμισμα του Βυζαντίου με έπαθλα σε αγωνιστική τράπεζα και την επιγραφή «ANTONINIA BYZANTIΩΝ ΣΕΒΑΣΤΑ».

Ανάμεσα στις αγωνιστικές παραστάσεις των νομισμάτων ξεχωρίζουν: αγωνιστική υδρία με κλαδιά φοίνικα⁸⁸ καθώς και παραστάσεις με αθλητή⁸⁹, τρεις γυμνούς αθλητές⁹⁰ ή δύο αθλητές οι οποίοι κρατούν κλαδιά φοίνικα στα χέρια, ενώ ανάμεσά τους στέκεται γυμνός παιδοτρίβης⁹¹. Επιπλέον παραστάσεις με αγωνιστική κορώνα⁹², αγωνιστική τράπεζα πάνω στην οποία είναι τοποθετημένη κορώνα και

81. Schönert-Geiss 1972, αρ. 1722, 1723, 1726 - 1734. CBMThrace, 105, αρ. 98.)

82. Schönert-Geiss 1972, αρ. 1742 -1743, 1746 - 1755.

83. Leschhorn 1998, 409.

84. Schönert-Geiss 1972, αρ. 1795.

85. Schönert-Geiss 1972, αρ. 1802-1803.

86. Schönert-Geiss 1972, αρ. 1850.

87. Schönert-Geiss 1972, αρ. 1815, 1816.

88. CBMThrace, 102/105, αρ. 75, 76, 98.

89. Schönert-Geiss 1972, αρ. 1552

90. Schönert-Geiss 1972, αρ. 1564, 1755.

91. CBMThrace, 105, αρ. 78.

92. Schönert-Geiss 1972, αρ.1538, 1539, 1662, 1663, 1732-1734, 1746-1748, 1815-1816, 1850.

δύο πουγγιά, ως έπαθλα των αγώνων⁹³ και ένδειξη των μεγάλων χρηματικών επάθλων.(Εικ. 11).

Σε επιγραφή της εποχής του Γορδιανού αναφέρονται επίσης τα *Αλεξάνδρια Σεβαστά*.⁹⁴

Αγχίαλος

Η αρχαία Αγχίαλος έκοψε νομίσματα μόνο επί ρωμαιοκρατίας και ειδικότερα από την εποχή του Αντωνίνου του Ευσεβούς (137-161 μ.Χ.) μέχρι την εποχή του Γορδιανού (238 -244 μ.Χ.)⁹⁵ Ανάμεσα στις επιγραφές των νομισμάτων της αρχαίας Αγχιάλου ιδιαίτερη εντύπωση προκαλούν αυτές που αναφέρονται στα *Σεβήρια Νύμφια*. Οι τοπικοί αυτοί αγώνες τελούνταν αφ'ενός μεν προς τιμήν των Νυμφών αφ' ετέρου δε προς τιμήν του Ρωμαίου αυτοκράτορα Σεπτιμίου Σεβήρου. Οι Νύμφες λατρεύονταν στην Αγχίαλο ως προστάτιδες, πιθανότατα, των διάσημων θερμών ιαματικών πηγών της (aquaе calidae)⁹⁶. Οι αθλητικοί αγώνες όμως της πόλης απέκτησαν και την προσωνομία *Σεβήρια* προς τιμήν του Σεπτιμίου Σεβήρου, ο οποίος, όπως και ο Μ. Τραϊανός, έδωσε ιδιαίτερη προσοχή και προστάτευσε την αρχαία Αγχίαλο⁹⁷. Μετά τους Σεβήρους εξαφανίζεται η επωνυμία *Σεβήρια* και στα νομίσματα απεικονίζεται μόνο μία αγωνιστική κορώνα. Τα Νύμφια συνέχισαν να τελούνται και τούτο επιβεβαιώνεται από τις κοπές των νομισμάτων του Μαξιμίνου του Θρακός (235-238 μ.Χ.) που φέρουν αγωνιστική παράσταση και την επιγραφή *Νύμφια*⁹⁸.

Εκτός από τους προαναφερόμενους αγώνες, από τον Β. Head⁹⁹ υποστηρίζεται η άποψη ότι "*επί τινων αυτοκρατορικών νομισμάτων της Αγχιάλου μνημονεύονται αγώνες Σεβήρια Νύμφια και Σεουήρια Νέμια*." Το ερώτημα όμως που προκύπτει είναι αν όντως πρόκειται για *Νέμια* ή απλά για *Νύμφια* τα οποία συναντούμε και ως *Νέμια*¹⁰⁰. Πιθανότατα λαθεμένα τα *Νέμια* εκλήφθησαν ως *Νέμια*.

⁹³. Schönert -Geiss 1972, αρ. 1547-1551, 1624, 1658-1661, 1722-1723, 1726-1731, 1749-1754, 1795, 1802-1803, 1829.

⁹⁴. CIG 591.

⁹⁵. Μαυρομάτης 1975, 179.

⁹⁶. Αβραμέα 1973, 203. Hunger 1974, 275-276. Οι Νύμφες αυτές προστάτευαν τις πηγές, τα ποτάμια, τα νερά γενικότερα στα οποία προσέδιδαν ιαματικές ιδιότητες. Οι Νύμφες λατρεύονταν και από τους Θράκες ιδιαίτερα στην κοιλάδα του Εβρου, όπου προς τιμήν τους είχαν ιδρυθεί ιερά, τα Νυμφαία. Αποστολίδης 1934, 55. Αξίζει να σημειώσουμε το άρθρο της Μιτροπούλου 1982, 83-99, όπου παρουσιάζονται τα ανάγλυφα που έχουν σχέση με τις Νύμφες και βρέθηκαν στη Θράκη.

⁹⁷. Οι λόγοι μάς είναι άγνωστοι, πιθανότατα όμως η αρχαία Αγχίαλος να ήταν με το μέρος του Τραϊανού κατά τους Δακικούς του πολέμους το 101 μ.Χ. και με το μέρος του Σεπτιμίου Σεβήρου κατά την διεξαγωγή του πολέμου εναντίον του Πεσκενίου Νίγηρος και την πολιορκία του Βυζαντίου κατά τα έτη 193-196 μ.Χ. Μαυρομάτης, 1975, 188.

⁹⁸. Leschhorn 1998, 409.

⁹⁹. Head 1898, 348.

¹⁰⁰. Mouschmov 1912, 2856.

Στα νομίσματα της Αγχιάλου¹⁰¹ συναντούμε αξιόλογες αγωνιστικές παραστάσεις όπως:

- τράπεζα αγωνιστική με αγωνιστική κορώνα και δύο κλαδιά φοίνικα¹⁰².
- τράπεζα αγωνιστική με δύο αγωνιστικές κορώνες ¹⁰³ που μαρτυρούν την ύπαρξη των διπλών αγώνων (*Σεβήρεια – Νύμφια*).
- τράπεζα με αγωνιστικές υδρίες και κλαδί φοίνικα στην καθεμιά¹⁰⁴.
- δισκοφόρος αθλητής αυτοστεφανούμενος (Εικ. 12) ή αθλητής που κρατά στεφάνι και κλαδί φοίνικα¹⁰⁵.

Εικόνα 12: Νόμισμα Αγχιάλου με δισκοφόρο αθλητή και τα έπαθλα της νίκης του.

Από τις αγωνιστικές επιγραφές και παραστάσεις των νομισμάτων της Αγχιάλου συμπεραίνουμε ότι τα *Σεβήρεια Νύμφια* τελούνταν τόσο την εποχή του Σεπτιμίου Σεβήρου (193-211μ.Χ.) όσο και κατά την εποχή του Καρακάλλα (198-217μ.Χ.), Γέτα (198-209 μ.Χ. πιθανόν δε και κατά την εποχή του Γορδιανού ΙΙΙ (238-244μ.Χ.)¹⁰⁶ όπου στα νομίσματα απουσιάζουν μεν οι αγωνιστικές επιγραφές απεικονίζεται όμως άνδρας αυτοστεφανούμενος¹⁰⁷..

Οδησός

Εισαγωγικά έχει αναφερθεί ότι στην Οδησό τελούνταν, σύμφωνα με επιγραφικές μαρτυρίες του 2ου και 1ου αι. π.Χ., ετησίως τα *Ερμαία* προς τιμήν του Ερμή και του

101. Οι παραστάσεις των νομισμάτων της Αγχιάλου κατατάσσονται σε τέσσερις διαφορετικές κατηγορίες δηλ. παραστάσεις θεών και θεοτήτων, παραστάσεις αυτοκρατόρων, αγωνιστικές σκηνές αλλά και απόψεις της πόλης. Münzer 1912, 216.

102. CMDMThrace-I, αρ. 435.

103. CMDMThrace-I, αρ. 439.

104. CBMThrace, 83-84, αρ. 10, 13. BA- Evelpidis, 898.

105. CMDMThrace-I, αρ. 442, 443.

106. Münzer 1912, 216.

107. Leschhorn 1998, 409.

Ηρακλή, προστατών του γυμνασίου.¹⁰⁸ Ανάμεσα στους θεούς που λατρεύονταν στην Οδησσό ήταν και η θρακική θεότητα Δαρζάλας¹⁰⁹ ο οποίος σε επιγραφές και νομίσματα προσαγορεύεται "Θεός Μεγάλος"¹¹⁰.

Το δεύτερο μισό του 2ου π.Χ. αι. εκδόθηκαν ασημένια τετράδραχμα ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας με την επιγραφή "θεού μεγάλου Οδησσιτών".

Κατά την περιοδεία του Γορδιανού του ΙΙΙ το έτος 242 μ.Χ. ο αυτοκράτορας επισκέφθηκε την Οδησσό και της απένειμε τον τίτλο της "νεωκόρου" παράλληλα με το δικαίωμα να εισαγάγει τη λατρεία του αυτοκράτορα εντός των τειχών της. Αυτή η λατρεία εισήχθη στο ναό του Μεγάλου θεού και προς τιμήν του εξαιρετικού αυτού γεγονότος η πόλη οργάνωσε αγώνες οι οποίοι ονομάστηκαν *Δαρζάλεια*. Τους αγώνες της πόλης πρέπει να τίμησε με την παρουσία του ο νεαρός αυτοκράτορας Μάρκος Αντώνιος Γορδιανός ΙΙΙ. Κατά πάσα πιθανότητα όμως τα Δαρζάλεια αποτελούσαν συνέχεια της παράδοσης των αγώνων του 2ου αι. π.Χ., με την ευκαιρία των οποίων είχε κοπεί το ασημένιο τετράδραχμο¹¹¹ που προαναφέραμε.

Για τα *Δαρζάλεια* επί εποχής Γορδιανού ΙΙΙ κόπηκαν τρεις διαφορετικοί τύποι νομισμάτων. Ο πρώτος τύπος νομισμάτων είναι διακοσμημένος με αγωνιστική κορώνα με δύο κλαδιά φοίνικα και την επιγραφή *Δαρζάλεια* στο μέσον. Στον δεύτερο τύπο είναι χαραγμένα τα έπαθλα των αγώνων τοποθετημένα πάνω σε αγωνιστική τράπεζα. Αυτά ήταν αγωνιστική κορώνα με κλαδιά φοινικιάς και πουγγί με χρήματα, ενώ κάτω από το τραπέζι υπάρχει αμφορέας¹¹². Ο τρίτος τύπος νομίσματος παρουσιάζει τον ναό και το άγαλμα του θεού προστάτη των αγώνων Δαρζάλα¹¹³.

Τα *Δαρζάλεια* πιθανότατα, σύμφωνα με τις απόψεις των G. Mihailov & M. Mirtschew, υπονοούνται και σε επιγραφή της Οδησσού όπου μνημονεύονται μεγάλοι πενταετήρικοι αγώνες¹¹⁴.

Κοίλα

Τα Κοίλα έτυχαν ισοπολιτείας (municipium) επί εποχής Αδριανού¹¹⁵.(117-138 μ.Χ.) Προφανώς για τον λόγο αυτό διοργάνωναν αγώνες προς τιμήν του αυτοκράτορος

¹⁰⁸ . IGB I, 44 & 45.

¹⁰⁹. Ο Δαρζάλας ήταν θρακική θεότητα η οποία λατρεύονταν στην ανατολική ιδίως Μοισία. Κουρτίδης 1932, 373. Ο Αποστολίδης 1934, 57, θεωρεί ότι είναι εκτεταμένος τύπος του Δάρζος-Δάρσος και τον ταυτίζει με τον Ασκληπιό. Αντίθετα ο Szubert 1991, 372, θεωρεί ότι πρόκειται για ελληνική θεότητα, η οποία κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους ιδιαίτερα ταυτίστηκε-αφομοιώθηκε (φαινόμενο θρησκευτικού συγκρητισμού) με τον θράκα ήρωα. Από τον Gerasimov 1951, 65-72 παρατηρείται ένας συγκρητισμός (= συγχώνευση) της λατρείας του Δαρζάλα με την Αιγυπτιακή θεότητα Σάραπι.

¹¹⁰. IGB I, 47bis, 48. Gerasimov 1960, 59, 1 - 2.

¹¹¹. Szubert 1991, 364.

¹¹². Mouschmov 1912, 94, αρ. 1675, Tab IV, 24.

¹¹³. Beshkov 1985, 41-42.

¹¹⁴. IGB I, 63bis = Mirtschew 1968, 146-151 αρ. 2.

¹¹⁵. Picard- Reinach 1912, 286. Αβραμέα 1973, 202. Ferrary – Scheid 1973, 157.

Αδριανού με την επωνυμία *Αδριάνεια*, όπως φαίνεται από μια επιγραφή της Αβύδου¹¹⁶ όπου μνημονεύονται οι νίκες ενός αθλητού της πάλης και του παγκρατίου. Στην ίδια επιγραφή μνημονεύονται και τα *Σμίνθεια*, αγώνες προς τιμήν του Σμινθέως Απόλλωνος¹¹⁷. Στα Κοίλα όμως, αθλητικοί αγώνες σύμφωνα με επιγραφή τελούνταν και πριν την εποχή του Αδριανού, χωρίς όμως να γνωρίζουμε την επωνυμία τους¹¹⁸. Πιθανότατα πρόκειται για τα *Σμίνθεια*, τα οποία συνέχισαν να τελούνται και την εποχή του Αδριανού.

Παυταλία

Η Παυταλία, φυλετικό κέντρο των Θρακών, παλαιά έδρα της "στρατηγίας" Διενθηλητικής, βρισκόταν στη δυτική κοιλάδα του άνω Στρυμόνα¹¹⁹. Αχρονολόγητη επιγραφή¹²⁰ που βρέθηκε στην Παυταλία μνημονεύει αγώνες προς τιμήν του Δία και της Ηρας.

Στην Παυταλία η λατρεία του Δία και της Ηρας είχε πάρα πολύ μεγάλη διάδοση. Εκεί βρισκόταν άλλωστε και το ιερό του Ζβελσθούρου Διός¹²¹, και σε επιγραφές μνημονεύονται διάφοροι λατρευτές του Δία και της Ηρας¹²².

Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά σε ιππικούς αγώνες. Τούτο πιθανότατα συνδέεται με την έντονη παρουσία του ντόπιου θρακικού πληθυσμού στην περιοχή, και την ιδιαίτερη αγάπη που έδειχναν αυτοί από των αρχαιοτάτων χρόνων στην ιππασία. Για τους αγώνες αυτούς δεν υπάρχει καμιά άλλη αναφορά. Πιθανότατα πρόκειται για αγώνες ευκαιριακούς και όχι μόνιμους.

Τόμοι

Οι Τόμοι, επιδιώκοντας την εύνοια του αυτοκράτορα Αδριανού, συνέστησαν αγώνες προς τιμήν του ευνοούμενου του Αντινόου¹²³. Ο Αντίνοος, από τη Βιθυνία, ανακηρύχθηκε θεός και ήρωας και από ενα πλήθος άλλων πόλεων στις ανατολικές επαρχίες, όπως η Καλχηδών, Τίος, Νικομήδεια, Βιθύνιο και το κοινό της Βιθυνίας¹²⁴.

---

116. T-TEA, 179-180.

117. Σμίνθιος =ο μυοκτόνος, επίθετο του Απόλλωνος. Lidell-Scott, Λεξικόν, τ. 4, 92.

118. Detschew 1957, 250. Leschhorn 1998, 414. IGR I, 822.

119. Αβραμέα 1973, 203.

120. IGB IV, 2074.

121. Αποστολίδης 1934, 42, 47. Αβραμέα 1973, 206.

122. IGB IV, 2070, 2072-2074, 2103.

123. Ο νέος της Βιθυνίας Αντίνοος, που είχε εμπνεύσει ακοίμητο πάθος στον αυτοκράτορα Αδριανό, αποθεώθηκε μετά τον πνιγμό του στο Νείλο. Σχετικά βλ. Millingen 1871, 106, αρ. Δ'.

124. Frankle 1973, 236. Στην Αίγυπτο, όπου και πνίγηκε ο Αντίνοος, ιδρύθηκε πόλη από τον αυτοκράτορα Αδριανό προς τιμήν του με το όνομα Αντινούπολη. Τατάκη 1973, 342.

Η ύπαρξη αγώνων στους Τόμους πιστοποιείται και από νόμισμα το οποίο είναι διακοσμημένο με αγωνόδικο τραπέζι, πάνω στο οποίο υπάρχει αγωνιστική κορώνα¹²⁵.

Φίλιπποι

Σε επιγραφή των Φιλίππων¹²⁶ συναντούμε τον Κόιντο Φλάβιο Ερμαδίωνα αγωνοθέτη των *Μεγάλων Ασκληπιείων*, τα οποία οργανώνονταν από τους θρησκευτές του Σεράπιδος¹²⁷, πράγμα που δείχνει και την ταύτιση Σεράπιδος και Ασκληπιού¹²⁸.

Τα *Ασκληπιεία* των Φιλίππων πιθανότατα ήταν ετήσιοι και όχι πεντετήρικοι αγώνες όπως τα *Ασκληπιεία* της Επιδαύρου.

Σερδική

Στη βάση ενός αγάλματος από τη Σερδική επί εποχής Αντωνίου Πίου ή Μάρκου Αυρηλίου υπάρχει η αναφορά στα *Πύθια* της πρώτης τετραετηρίδος και η παρουσίαση των ονομάτων των πέντε αγωνοθετών¹²⁹. Ο Mihailov και Leschhorn¹³⁰ θεωρούν ότι η επιγραφή αναφέρεται σε *Πύθια* της Σερδικής. Ο Gerasimov¹³¹ και Αποστολίδης¹³² υποστηρίζουν βέβαια ότι πρόκειται για τα *Πύθια* της Φιλιππούπολης.

Συμπεράσματα

Από την επεξεργασία του επιγραφικού και νομισματικού υλικού της Θράκης προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

1. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο ελληνικός αυτός θεσμός των αθλητικών αγώνων μεταλαμπαδεύτηκε και ρίζωσε στη θρακική γη εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά από τα μεγάλα κέντρα του νότιου ελλαδικού χώρου. Ο θρακικός ελληνισμός χωρίς αμφιβολία μεσ' από τις αθλητικές αυτές γιορτές προέβαλλε την εθνική του ταυτότητα και τον ελληνικό του πολιτισμό.

¹²⁵. Gerasimov 1958, 294. Δυστυχώς ο Th. Gerasimov περιγράφει μόνο το νόμισμα χωρίς να αναφέρει το όνομα των αγώνων και τον χρόνο κοπής. Το νόμισμα παρουσιάζεται σε φωτογραφία και από τον Mouschmon 1912, Tab. IX 19. αλλά είναι δυσανάγνωστη η αγωνιστική επιγραφή.

¹²⁶. Lemerle 1935, 140 κ.ε., αρ. 40-41.

¹²⁷. Κανατσούλης 1955, 164, αρ. 1433.

¹²⁸. Lemerle 1935, 146. Λαζαρίδης 1973, 25.

¹²⁹. IGB IV, 1910 & 1917.

¹³⁰. Leschhorn 1998, 413.

¹³¹. Gerasimov 1958, 289-304.

¹³². Αποστολίδης 1936, 193.

2. Κατά τους προχριστιανικούς αιώνες συναντούμε αγώνες προς τιμήν οικιστών αλλά και αγώνες προς τιμήν θεών και θεοτήτων, του Ερμή, του Ηρακλή, της Αρτέμιδος και των Διοσκούρων. Οι αγώνες αυτοί στενά συνδεδεμένοι με θεούς, θα πρέπει να τελούνταν στα πλαίσια λατρευτικών εκδηλώσεων και πρέπει να είχαν περιοδικό χαρακτήρα.
3. Κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους συναντούμε τρεις διαφορετικές κατηγορίες αγώνων:
  - Αγώνες προς τιμήν θεών του ελληνικού δωδεκάθεου. Ο συχνότερα τιμώμενος θεός ήταν ο Απόλλων και προς τιμήν του οργανώνονταν τα Πύθια σε τρεις πόλεις τη Φιλιππούπολη, την Πέρινθο και τη Σερδική.
  - Αγώνες προς τιμήν θεοτήτων και θρακών θεών. Θεότητες στις οποίες αφιερώονταν αγώνες επίσης ήταν οι Νύμφες, ο Ασκληπιός, η θρακική θεότητα Δαρζάλας και ο Κενδρισός. Οι ρωμαϊκοί χρόνοι ήταν η εποχή της θρησκευτικής αναγέννησης της Θράκης, όπου παρατηρείται μια εξαιρετική άνθηση της λατρείας των θρακών θεών και ελληνοποίηση αρκετών θρακικών θεοτήτων.¹³³
  - Αγώνες προς τιμήν Ρωμαίων αυτοκρατόρων. Τιμηθέντες αυτοκράτορες με αγώνες ήταν ο Σεπτ. Σεβήρος, ο Καρακάλλας και ο Ηλιογάβαλος.
4. Οι θρακικές πόλεις κυρίως διοργάνωναν αγώνες προς τιμήν των Ρωμαίων αυτοκρατόρων. Στις περισσότερες των περιπτώσεων προσέθεταν σε ήδη υπάρχοντες αγώνες το όνομα του τιμώμενου αυτοκράτορα ή επωνυμίες αρεστές στον αυτοκράτορα (Αλεξάνδρεια). Ασφαλώς οι αγώνες αυτοί ήταν ευκαιριακοί και είχαν περιορισμένη διάρκεια ζωής.

Η ίδρυση των συγκεκριμένων αγώνων ήταν αποτέλεσμα τόσο της πολιτικής των Ρωμαίων αυτοκρατόρων όσο και των επιδιώξεων των αρχών των πόλεων. Έτσι οι αυτοκράτορες έδιναν το προνόμιο της ίδρυσης αγώνων ταυτόχρονα με το δικαίωμα της νεωκορίας σε μια πόλη ως ανταμοιβή για την πίστη της και την υποστήριξή της σε πολέμους ή εμφύλιες συρράξεις. Επιπρόσθετα άλλες πόλεις επιδιώκοντας την εύνοια των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, οικονομικά και πολιτικά προνόμια αλλά και κύρος, οργανώναν αγώνες προς τιμήν τους.
5. Σε σχέση με προγενέστερες εποχές διαπιστώνεται μια αύξηση του αριθμού των αγώνων. Η αύξηση αυτή των αγώνων ήταν αποτέλεσμα της αυτοκρατορικής πολιτικής. Η πολιτική της διάδοσης και υποστήριξης των ελληνικών αγώνων συνδέθηκε άμεσα με την εδραίωση της αυτοκρατορικής λατρείας και της αυτοκρατορικής εξουσίας. Επιπλέον, οι αυτοκράτορες ακολουθώντας πιστά την πολιτική του άρτου και των θεαμάτων στις ανατολικές επαρχίες επέτρεψαν την οργάνωση αγώνων με σκοπό να καθησυχάσουν το λαό και να κερδίσουν τη συμπάθειά του αλλά και να καταστήσουν σαφή την αυτοκρατορική εξουσία.

---

¹³³. Αποστολίδης 1934, 44.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Αθλητικοί αγώνες στη Θράκη κατά τους προχριστιανικούς αιώνες και την αυτοκρατορική εποχή

Π Ο Λ Η	Αγώνες Προχριστιανικής εποχής	Αγώνες ----- Προς τιμήν θεών του Ελληνικού Δωδεκάθεου	Αυτοκρατορικής ----- Προς τιμήν θεοτήτων & Θρακών θεών	Εποχής ----- Προς τιμήν Ρωμαίων Αυτοκρατόρων
Βυζάντιο	Βοσπόρια			Αντωνίνια Αλεξάνδρεια
Θάσος	Ηράκλεια			
Μεσημβρία	Διοσκούρια			
Οδησσός	Ερμαία	Ήλια	Δαρζάλεια	Αλεξάνδρεια
Φιλ/λη		Πύθια	Κενδρείσια	Αλεξάνδρεια- Πύθια Κενδρείσια- Πύθια
Πέρινθος		Ακτια-Πύθια	Ηράκλεια Ασκληπιεία	Σεβήρεια Πρώτα Επιδήμια Β΄ Φιλαδέλφεια Ηράκλεια-Πύθια
Αγχίαλος			Νύμφια	Σεβήρεια Νύμφια
Πανταλία		Ηραία		
Κοίλα		Σμίνθεια		Αδριάνεια Β΄
Τόμοι				Αντινόεια
Αμφίπολη	Φωσφόρια(?)			-----
Φίλιπποι			Ασκληπιεία	

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αβραμέα, Α. «Θράκη», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Στ', 202-207.
- Αδαμαντίου, Α. 1928. «Γεωγραφικά περιπέτειες του ονόματος Θράκη», *Θρακικά* 1, 374-380.
- Albanidis, E., Giatsis, S. 2007. "Athletic games in Thrace during the Imperial era", *Nikephoros: Zeitschrift für Sport und Kultur im Altertum*, 20, 177-198.
- Alföldy, G. 1973. «Η μεταμόρφωση του ρωμαϊκού κράτους», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Στ', 584-614.
- Αλμπανίδης, Ε. 2004. *Ιστορία της άθλησης στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*, Θεσσαλονίκη.
- Αποστολίδης, Κ. Μ. 1942. «Η ρωμαϊκή επαρχία Θράκη και η μητρόπολις αυτής Φιλιππούπολις», *Θρακικά* 17, 241-275.
- Αποστολίδης, Κ. Μ. 1935. «Συλλογή αρχαίων επιγραφών ανευρεθεισών εν Φιλιππουπόλει», *Θρακικά* 6, 137-176.
- Αποστολίδης, Κ. Μ. 1936. «Συλλογή αρχαίων επιγραφών ανευρεθεισών εν Φιλιππουπόλει», *Θρακικά* 7, 177-200
- Αποστολίδης, Κ. Μ. 1934. «Περί της θρησκείας των Θρακών», *Θρακικά* 5, 41-59.
- Αποστολίδης, Κ. Μ. 1959. *Η της Φιλλιπουπόλεως ιστορία*, Αθήνα.
- Αριστάρχης, Σ. 1871. «Περί τινων ανέκδοτων επιγραφών της Περίνθου», *Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος*, τ. Α', 260-262.
- Αριστάρχης, Σ. 1885. «Ανέκδοται επιγραφαί Βυζαντίου», *Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος*, παράρτ. τ. ΙΣτ', 4-36
- Asgari, N. 1988. *Perinthos, 1986 Calismalari*. Istanbul.
- Beshkov, A. 1985. *The Olympic idea and art*, Sofia.
- Bowersock, W. 1973. «Οι ελληνικοί πολιτικοί θεσμοί κατά την περίοδο της Ρωμαϊοκρατίας», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Στ.', 112-137.
- Burrell, B. 2003. *Neokoroi. Greek Cities and Roman Emperors*. Cincinnati.

- Carrie, J. M./ Ferrary, L./ Scheid, J. 1973. «Χερσόνησος του Αίμου», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Στ., 137- 157.
- Casson, St. 1926. *Macedonia, Thrace and Illyria_ Their relations to Greece from the earliest times down to the time of Phillip son Amyntas*, Oxford.
- Detschew, D. 1957. *Die thrakischen Sprachreste*, Wien.
- Δήμιτσα, Μ. 1896. *Η Μακεδονία εν λίθοις φθεγγομένοις και μνημείοις σωζομένοις*, Αθήναι.
- Finley M./ Pleket, H. W. 1976. *The Olympic Games: The first thousand years*, New York.
- Frankle, P. R. 1973. «Βιθυνία και Πόντος», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Στ', 234-240.
- Gardiner, N. 1910. *Greek Athletic Sports and Festivals*, London.
- Gardner P. 1881. "Boat Races at Athens", *Journal of Hellenic Studies* 2, 316-317.
- Gerasimov Th., 1951. "La statue cultuelle du grand Dieu Darzalas a Odessos", *Bulletin de la Societe Archeologique a Varna*, VIII, 65-72.
- Gerasimov, Th. 1958. " Les Alexandria Pythia et Kendreisia a Philippopolis", In *Studia in honorem Acad. D. Deceva*, Sofia.
- Gerasimov, Th. 1960. "Beitrag zur munzkunde von Odessos", *Bulletin de la Societe Archeologique a Varna*, XI, 59-69.
- Hoddinott R. 1975. *Bulgaria in antiquity, An Archaeological Introduction*, London.
- Γιαννάκη, Θ. 1978 *Ιστορία της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού κατά τη Ρωμαϊκή και Βυζαντινή εποχή*, Αθήνα.
- Γιαννάκης, Θ. 1980. *Η Φυσική Αγωγή και ο Αθλητισμός (Διαχρονικά)*, Αθήνα .
- Head, B. 1898. *Ιστορία των νομισμάτων*, Αθήναι..
- Hunger, H. 1974. *Lexikon der Griechischen und romischen Mythologie*. Muenchen.
- Jones, A.H.M. 1940. *The Greek City from Alexander to Justinian*, Oxford.

- Ιατρού Τ. 1984. Ο θρακικός τάφος του Καζανλούκ, *Αρχαιολογία* 36, 83-86.
- Kalapothakes, D. 1893. *De Thracia Provincia Romana*, Lipsiae.
- Κανατσούλης, Δ. 1955. *Μακεδονική Προσωπογραφία*, Θεσσαλονίκη.
- Κανατσούλης, Δ. 1974. *Η Θράκη κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους*, Θεσσαλονίκη.
- Καψής, Α. 1962. *Ο Ελληνισμός της Θράκης στους ρωμαϊκούς χρόνους*, Αθήνα.
- Κορομηλά, Μ. 1991. *Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα*, Αθήνα.
- Κουρτίδης, Κ. 1932. *Ιστορία της Θράκης μέχρι 46 μ.Χ.*, Αθήνα.
- Klose, D. Stumpf G. 1996. *Sport Spiele Sieg: Münzen und Gemmen der Antike*, München.
- Krausse, J. 1841. *Die Gymnastik und Agonistik der Hellenen*, Leipzig
- Lemerle, P. 1935. «Inscriptions Latines et Grecques de Philippes», *Bulletin de Correspondance Hellenique*, 59, 140 κ.ε., .
- Λαζαρίδης, Δ. 1973. *Φίλιπποι. Ρωμαϊκή αποικία*, Αθήνα.
- Λαζαρίδης, Δ. 1972. *Αμφίπολις και Αργίλος*, Αθήνα.
- Λαζαρίδης, Δ. 1973. *Άβδηρα και Δίκαια*, Αθήνα.
- Lenk B./ Betz, A. 1936. "Thrake", *Realencyclopädie der Classischen Altertumwissenschaft*, VIA1, 414 - 472.
- Leschhorn, W. 1998. "Griechische Agone in Makedonien und Thrakien. Ihre Verbreitung und politisch-religiose Bedeutung in der Roemischen Kaiserzeit", In U. Peter (Eds.) *Stephanos nomismatikos, Fs Solith Schonert-Geiss zum 65 Geburtstag*, Berlin.
- Leveque, P. 1982. "Ελληνικοί αγώνες, ρωμαϊκά αθλήματα και αθλήματα της Κεντρικής Αμερικής", *Αρχαιολογία* 4, 1982, 8-15.
- Majewski, K. 1977. "Le sanctuaire Thrace et Greco - Romain d'Apollon Kendrisos a Philipopolis en Mesie Inferieure", *Thracia* IV, 204, fig. 13.

- Matingly, H. 1967. *Roman coins*, London.
- May, J. 1966. *The coinage of Abdera, (540-345 B.C)*, London.
- Μαυρομάτης, Θ. 1975. «Τα νομίσματα της αρχαίας Αγχιάλου», *Αρχαίον Θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού Θησαυρού*, 38, 177-188.
- Miller, J. 1897. "Byzantion", *Realencyclopädie der Classischen Altertumwissenschaft*, III₁, 1127-1149.
- Millingen, J. 1871. «Περί τινων επιγραφών της πόλεως Τόμεων», *Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Δ'*, 106-107.
- Mirtschew, M. 1968. "Inscriptions", *Bulletin Musee National Varna IV (IXI)*, 146-170.
- Mitropoulou, E. 1982. "Charites-Nymphs", *Pulpudeva* 5, 83-99
- Moretti, L. 1953, *Iscrizioni Agonistiche Greche*, Rom 1953.
- Μουρατίδης, Ι. 1990. *Ιστορία Φυσικής Αγωγής, (Με στοιχεία Φιλοσοφίας)*, Θεσσαλονίκη
- Mouschmov, N.A. 1924. *Les monnaies antiques de Philipopolis*, Annuaire de la Bibliotheque National a Plovdiv, Plovdiv.
- Mouschmov, N. A. 1912. *Antiques de la presquile Balkanique*, Sofia.
- Münzer, F. Strack, M. L. 1912. *Die Antiken Münzen von Thrakien*, Berlin.
- Μπακαλάκη, Γ. 1985-1986. «Η Πανύμνητος», *Θρακική Επετηρίδα* 6, 10-30 .
- Oberhumer, E. 1936. "Thrake (Grenzen)", *Realencyclopädie der Classischen Altertumwissenschaft*, VIA₁, 394-396.
- Oberhumer, E. 1937. "Perinthos", *Realencyclopädie der Classischen Altertumwissenschaft*, XIX₁, 802-813.
- Ognenova-Marinova L. 1977. "Essai de mettre en rapport Athenion de Marone avec la peinture en Thrace vers la fin du IV siecle avant notre ere", *Thracia IV*, 177-178.
- Πάντος, Π. 1982. «Ελληνες και Θράκες», *Θρακική Επετηρίδα* 3, 330-333.

- Παυλίνης, Ε. 1927. *Ιστορία της Γυμναστικής*, Αθήνα.
- Picard, Ch./ Reinach, A. J. 1912. “Voyage dans la Chersonese et aux îles de la mer de Thrace”, *Bulletin de Correspondance Hellenique* 36, 275-351.
- Pleket, H. W. 1975. “Games, Prizes, Athletes and Ideology”, *Stadion* 11, 49-90.
- Robert, L. 1940-1960. *Hellenica Recueil d' epigraphie, de numismatique et d' antiquites Grecques*, Paris , vol. I-XIII .
- Robert, L. 1929. “Inscriptions Agonistiques de Philippopolis”, *Revue de Philologie, de Literature et d' Histoire Anciennes*, 3, 152-155.
- Robinson, R. 1955. *Sources for the history of Greek Athletics*, Ohio.
- Σαμοθράκης, Α. 1963. *Λεξικό ιστορικό και γεωγραφικό της Θράκης*, Αθήνα.
- Σαμσάρης, Δ. 1976. *Ιστορική Γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη.
- Σαμσάρης, Δ. 1980. *Ο εξελληνισμός της Θράκης κατά την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα*, Θεσ/νίκη 1980, 22-26.
- Σαδικάκης, Θ. 1965. «Άκτια τα εν Νικοπόλει», *Αρχαιολογική Εφημερίς* 15, 145-162.
- Schönert-Geiss, E. 1972. *Die Münzprägung von Byzantion, I. Die autonome Zeit*, Amsterdam.
- Seure, G. 1898. “Le theatre de Perinthe- Heraklee”, *Bulletin de Correspondance Hellenique* 22, 593-598.
- Stein, A. 1920. *Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia*, Sarajevo.
- Στεργιόπουλος, Κ. 1973. «Οι αρχαίοι συγγραφείς και τα όρια της Θράκης», *Αρχαίον Θράκης* 36, 7-33 (ανάτυπο 174).
- Szubert, W. 1991. «Επισημάνσεις σχετικά με την επιρροή που άσκησαν οι Θρακικές λατρείες στις ελληνικές πόλεις του δυτικού Ευξείνου Πόντου κατά τη διάρκεια της ρωμαϊκής κυριαρχίας», (μετάφρ. Α. Παυλοπούλου), *Θρακική Επετηρίδα* 8, 370-380.
- Tasliklioglu, Z., 1961/1971. *Trakya da epigrafya arastirmalari*, I-II, Istanbul.
- Τατάκη, Α. 1973. «Αίγυπτος», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Στ', 319-355..

Tsontchev, D. 1947. *Contributions a l'histoire du stade antique de Philippopolis*, Sofia.

Venedikov I. - Gerasimov, Th. 1973. *Thrakische Kunst*, Wien-Munchen.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AEM	<i>Archaologisch -Epigraphisch Mitteilungen aus Osterreich</i> , Wien.
CBMThrace	Gardner, P./Head, B. 1877. <i>A catalogue of the Greek coins in the British Museum (The Tauric Chersonese, Sarmatia, Dacia, Moesia, Thrace e.t.c.)</i> , London.
CMDMThrace-I	Sylloge Numorum Graecorum. 1982. <i>The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, Thrace I, INC</i> .
CIG	Corpus Inscriptiones Graecarum.
IG	Inscriptiones Graecae, Berolini
IGB	Mihailov, G. 1956-1966. <i>Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae, I- IV</i> , Serdicae.
IGR	Cagnat, R.1911. <i>Inscriptiones Graecae ad res Romanaeas pertinentes</i> , Paris.
Thasos I-II	Pouilloux, J. 1954. <i>Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, I. De la fondation de la cite a 196 avant J.-C.</i> , Paris.
T-TEA	Tasliklioglu, Z. 1961/1971. <i>Trakya'da epigrafya arastirmalari, I-II</i> , Istanbul.

Αλμπανίδης, Ε. (2015). Πτυχές της αθλητικής ιστορίας της αρχαίας Θράκης: οι αθλητικοί αγώνες. Στο: Σέργης, Μ. και συνεργάτες (Επιστημονική Επιτροπή), *Όψεις της Ιστορίας και του Πολιτισμού της Θράκης*. Κομοτηνή: Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών Δ.Π.Θ., Περιφερειακή Διεύθυνση Π/θμιας και Δ/θμιας Εκπαίδευσης Αν. Μακεδονίας και Θράκης. σελ. 21-45.

Ευάγγελος Αλμπανίδης, Ph.D.

Καθηγητής.

Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού,
Σχολή Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού.

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ

Δ. Τριαρίδη 1, 69100-Κομοτηνή

E-mail: valbanid@phyed.duth.gr

